

Veljo Tormise ja Urve Lippuse pärand

Mark Lawrence
(tõlkinud Anu Schaper)

Veljo Tormise (sünd. 1930) surm jaanuaris 2017 tähendas 20. sajandi lõpu ühe kõige olulisema koorimusiikahelilooja kaotust. Tormise eripärane kooristiil avaldub mahukas, ligi 500 koorilauluni ulatuvas loomingus, millest paljud põhinevad traditsioonilisel eesti regivärsilisel rahvalaulul ehk regilaulul. Nõukogude režiimi ajal, mil suur osa ta teostest on loodud, oli Tormise muusika eestlaste jaoks regilaulu alalhoiu kaudu tihedalt seotud oma läänemeresoome identiteedi säilitamisega. Tänapäeval on Tormisel eesti kultuuris unikaalne positsioon. Tormise kooristiilile on omane terviklike, edasiarenduseta regilaulumeloodiate kasutamine. Suure emotsionaalse ja dramaatilise varieeruvuse saavutab Tormis talle iseloomuliku orkestraalse koorikäsitlusega, millele on omased vabalt, üksteisega paindlikult ühinevad hääled ja tämbriiline tundlikkus. Paljud laulud hõlmavad olulise elemendina rituaali, mis tuleneb originaallaulude kontekstist.

Tormise muusika on loomulikult nooremaid heliloojaid mõjutanud ja teeb seda ikka veel. Siinne artikkel, mis põhineb Tormisega 2010 ja 2011 peetud vestlustel, arutleb „Tormise stiili” ja viisi üle, kuidas see mõjutas 1970. ja 1980. aastatel nelja Läänemere piirkonna heliloojat, kellega Tormis koostööd tegi. Lepo Sumera (1950–2000) oli tuntud, Eesti kontserdikavades hästi esindatud sümfonist. Uurin tema teost „Saare piiga laul merest” (1988). Selle, rahvuseeposest „Kalevipoeg” pärinevale tekstile loodud segakooriteose rituaalse ülesehituse ja regilaulu matkivate meloodiate tõttu tunnistab Sumera erilist tänuvõlga Tormise ees. Tõmban siin paralleele Tormise tsükliga „Eesti kalendrilaulud”. Tarmo Lepik (1946–2001) oli nagu Sumeragi üks Tormise esimesi kompositsiooniõpilasi, kes on tunnistanud Tormise mõju oma muusikale; kord mainis ta Tormisele, et oli „võtnud tema ideid ja neid edasi arendanud”. Mõju on ilmne „Kolmes Betti Alveri luuletuses” meeskoorile (1974), millel on samuti paralleele „Eesti kalendrilaulude” tsükliga.

Eestit ja Soomet seob lähedane kultuuriline sugulus, eriti rahvapärимuse ja ühise vanema rahvalaulu traditsiooni kaudu. Tormis sõlmis Soome kooride ja nende dirigentidega palju sidemeid, nende hulgas Pekka Jalkaneniga (sünd. 1945), soome heliloojaga, kellega Tormis tutvus 1970ndatel. Helsingis 2011 toimunud intervjuus juhtis Jalkanen mu tähelepanu oma „Kalevalal” põhinevale instrumentaalteosele „Viron orja” (1980) kahele viiulile ja keelpilliorkestrile, mille „vana „Kalevala” laulu laadis meditatiivset atmosfääri” ta seostab tänumeeles Tormisega. Samal kümnendil kohtus Tormis Pekka Kostiaineniga (sünd. 1944), tuntud Soome dirigendi ja heliloojaga. Kostiainen kirjutab,¹ et Tormise muusika lummas teda jäägitult ja ta hakkas paljudesse oma teostesse lõimima soome runolaulu (regilaulu soome veste). „Pakkasen luku” (1983) on samuti „Kalevalal” põhinev teos, sari lühikesi laule segakoorile erinevates hääleliikide kombinatsioonides. Osutan selle tugevatele paralleelidele Tormisega, k.a. traditsioonilisele eeslauljaga esitusviisile. Kirjeldan Kostiaineni orkestraalset koorikäsitlust kolmandas laulus „Kyll’ on sulla kylmämistä” ja tõmban paralleele veel ühe lauluga „Eesti kalendrilauludest”.

Urve Lippus (1950–2015) abistas mind Tormise muusika uurimisel mu doktoriõpingute ajal Londoni City University’s. Ta oli mu esimene kontaktisik Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, ning olles ise tõlgiks, organiseeris palju kohtumisi ja vestlusi Tormise endaga. Eriti palju valgustas ta mind oma erivaldkonnas regilaulu alal. Siinne artikkel on kohandus ettekandest konverentsil „Baltic Musics and Musicologies” Canterbury Christ Church University’s mais 2011, kus esinesid ka Lippus ise ja prof. Mimi Daitz. Materjali ettekandeks kogusin reisil Eestisse ja Soome sama aasta veebruaris ning vestlustel Urve Lippuse ja Veljo Tormisega sel ajal. Ümbertöötatud versiooni ettekandest esitasin Eesti Muusikateaduse Seltsi ees 23. aprillil 2016 Tartus Heino Elleri nimelises muusikakoolis, seltsi Tartu päeval, mis oli pühendatud Urve Lippuse mälestusele.

¹ E-mailid autorile veebr. 2011.